

नोधा गौतमः। अग्निः। त्रिष्टुप्।

वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्यं दूतं सद्योअर्थम्।

द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं भरद्गवे मातरिश्वा ॥ १.०६०.०१

वह्निम्- निर्वाहकम्। यशसम्- कीर्तिमयम्। विदथस्य- यज्ञस्य। केतुम्- प्रज्ञाभूतम्। सुप्राव्यम्- शोभनरक्षकम्। दूतम्- द्योतनशक्तिबोधनाय अस्मदूतम्। सद्योअर्थ- शुद्धध्यानपूतमनसां सद्यो ध्येयस्यार्थज्ञापकम्। द्विजन्मानम्- द्यावापृथिव्योर्जायमानम्। रयिमिव- दानयोग्यधनमिव। प्रशस्तम्- प्रख्यातम्। रातिम्- सत्त्वप्रचुरं मनोमयं धनम्। रयिशब्देनाधिभौतिकधनं निर्दिष्टम्। रातिशब्देनाध्यात्ममिति गृह्यते पुनरुक्तिर्निवार्यते। भृगवे- तेजस्विने उपासकाय। मातरिश्वा- प्राणः। भरत्- अहरत् ॥१॥

अस्य शासुरुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः।

दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छ्यो विशपतिर्विक्षु वेधाः ॥ १.०६०.०२

अस्य- अग्नेः। शासुः- धर्मानुशासनपरस्य। शासनम्। उभयासः- अभ्युदयनिःश्रेयसपराः। सचन्ते- सेवन्ते। ये च मर्ताः- ये मर्त्याः। हविष्मन्तः- कर्मध्यानभावनाहविष्काः। सचन्ते- ते सेवन्ते। होता- देवानामाह्वता। आपृच्छ्यः- जिज्ञास्यः। विशपतिः- जनपालकः। वेधाः- अनुग्रहविधायकः। पूर्वः- प्राचीनः। दिवः- चिदाकाशात्। चित्- एव अवतीर्य। विक्षु- प्रजासु। नि- नितराम्। असादि- स्थाप्यते ॥२॥

तं नव्यसी हृद आ जायमानमस्मत्सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः।

यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त ॥ १.०६०.०३

यम्- यमग्निम् । ऋत्विजः- यज्ञकर्तारः । मानुषासः- ज्ञानसंपन्नाः । मन ज्ञाने । आयवः- जनाः ।
प्रयस्वन्तः- हविष्मन्तः । वृजने- वृष्टिनिवारकशक्तिभिर्जनिते अग्निकार्यादियुद्धे ।
आत्मावरणशक्तिभिर्जनितयुद्धे । जीजनन्त- उत्पादयन्ति । तम् । हृदः- हृदयात् । आ जायमानम्-
उत्पन्नम् । मधुजिह्वम्- मधुरमन्त्रयुक्तमग्निं सर्वभूतहितक्रतुम् । नव्यसी- अयातयामोऽगतरसो मन्त्रः ।
अश्याः- व्याप्नोतु ॥३॥

उशिक्षावको वसुर्मानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।

दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाम् ॥ १.०६०.०४

उशिक्ष- कामयमानः । पावकः- चित्तशुद्धिहेतुभूतः । वसुः- चित्तवृत्तिस्तम्भकारकः । वसु स्तम्भे ।
मानुषेषु- मनुष्येषु । वरेण्यः- वरणीयः । होता- देवानामाह्वता । विक्षु- प्रजासु । अधायि-
स्थापितः । दमूनाः- उपासकचित्ते दमगुणवर्धकः । दान्तमना इति यास्कः । गृहपतिः-
कुटुम्बपालकः । अग्निः- सर्वभूतहितक्रतुः । रयीणाम्- दानयोग्यसंपदाम् । रयिपतिः- दानपालकः ।
दमे- अस्मद्ब्रूहे कुटुम्बे वा । आ भुवत्- समन्तात् भवति ॥४॥

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शैसामो मतिभिर्गोतमासः ।

आशुं न वाजम्भरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १.०६०.०५

मर्जयन्तः- चित्तशोधकाः । गोतमासः- अतिशयज्ञानसंपन्नाः । वयम् । तम्- तादृशम् । रयीणां
पतिम्- दानयोग्यसंपदां पालकम् । आशुं न- प्राणप्रतीकाश्चमिव । वाजम्भरम्- संपद्धारकम् ।

मतिभिः- ध्यानपूतभावनाभिः । प्र- प्रकर्षेण । शंसामः- स्तुमः । प्रातः- प्रभातकाले । मक्षु- क्षिप्रम् ।

धियावसुः- धारणाप्राप्तचित्तवृत्तिस्तम्भकारकः । वसु स्तम्भे । जगम्यात्- आगच्छतु ॥५॥

Dr. Rangraji